

Eelvoor 19. jaanuar 2022

Rootsi suurriigi kujunemine ja aeg (1521-1721). Eesti Rootsi riigi koosseisus

Küsimuste koostajad Kalle Lõuna ja Karl Hein

60 punkti

1. Järjesta Rootsi kuningad ajalisel. Alusta kõige varasemast. 1p

Gustav Vasa

Erik XIV

Johan III

Sigismund III Vasa

Karl IX

VASTUSE ALLIKAS: Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 41-64.

2. Otsusta, milliseid Rootsi valitsejaid on pildidel kujutatud. Lohista õige nimi õige pildi juurde. 1p

Märkus: valikus on ka **Karl IX**, aga see vastus ei sobi mitte ühegi pildiga.

VASTUSE JA FOTODE ALLIKAD:

Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 72 ja 76;

Kriiska, Aivar; Mäesalu, Ain; Selart, Anti et al. **Eesti ajalugu.** Tallinn: Avita, 2017. Lk 136.

Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile. Uusaeg, I osa.**

Tallinn: Avita, 2014. Avita e-õpik (www.opiq.ee), ptk 2.2.

3. Aastatel 1632-1654 valitses Rootsit naissoost monarh (pildil).
Nimeta ta nimi. 1p

Vastus: **Kristiina**

Märkus: sobivad ka teised nimekujud. Õigete vastustena on Moodle'isse sisestatud ka **Kristina, Kuninganna Kristiina, Kuninganna Kristina, Cristina, Cristiina, Christiina, Christina, Kristina Augusta, Kristina Alexandra, Kristiina Augusta, Kristiina Alexandra, Kristiina, Kristiina I, Kristina I, Christine, Kuninganna Kristiina I, Kuninganna Kristina I, Kristiine.**

VASTUSE JA FOTO ALLIKAS:

Kriiska, Aivar; Mäesalu, Ain; Selart, Anti *et al.* **Eesti ajalugu.** Tallinn: Avita, 2017, lk 132.

4. Otsusta, millisest Rootsi valitsejast on jutt. Ühenda isiku kirjeldus tema nimega. 1p

Tuli võimule teismelisena, 14-aastasena. Kaasaegsete kirjelduste järgi olevat ta olnud veendunud luterlane, seadusetruu, loogilise mõtlemisega, kompromissitu ning kinnise iseloomuga. Suri lahingus, Fredriksteni kindluse piiramisel, 36 aasta vanusena.	Karl XII
Valitseja, kes päris trooni nelja-aastasena. Saanud täisealiseks, viis ta läbi valitsuspöörde, millega võttis võimu ainuisikuliselt enda kätte ega tunnustanud enam seisuste kaasotsustusõigust. Ta suri 41-aastaselt maovähki.	Karl XI
Viis Rootsis läbi põhjaliku sõjaväereformi, tänu millele muutus tema armee Euroopa üheks tõhusaimaks. Sõdis mitmetes sõdades, vallutades Rootsile maid juurde. Tema pooldajad nägid teda kui kangelast ja kutsusid teda "Põhjala lõviks".	Gustav II Adolf
Uusaegse Rootsi esimene valitseja, kes püsis võimul ligi 40 aastat. Tema valitsusajal viidi Rootsis läbi reformatsioon.	Gustav Vasa
Haritud monarh, kes huvitus usuteadusest, filosoofiast ja keeltest. Unistas, et Stockholmist võiks saada "Põhjamaade Ateena" ning kutsus Stockholmi kuulsaid Euroopa teadlasi. Muuhulgas kutsus ta õukonda ka prantsuse filosoofi René Descartes'i, kes aga suri peatselt kopsupõletikku.	Kristiina

Märkus: valikus on ka Johan III, aga see ei sobi mitte ühegi kirjelduse juurde.

VASTUSE ALLIKAD:

Vastus 1 (Gustav Vasa): Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 41–42.

Vastus 2 (Karl XI): Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 73, 77 ja 79.

Vastus 3 (Karl XII): Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 80 ja 85.

Vastus 4 (Kristiina): Kriiska, Aivar; Mäesalu, Ain; Selart, Anti *et al.* **Eesti ajalugu.** Tallinn: Avita, 2017, lk 132.

Vastus 5 (Gustav II Adolf): Arnover, Tõnis. **Rootsi hiilguses ja varjus.** Tallinn: Eesti Raamat, 2018, lk 56-60.

5. Kes Rootsi kuningatest oli samal ajal ka Poola valitseja? Vali õige vastus. 1p

- Gustav I Vasa
- Johan III
- Gustav II Adolf
- Karl X
- Sigismund III Vasa**

VASTUSE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile. Uusaeg, I osa.** Tallinn: Avita, 2014. Avita e-õpik (www.opiq.ee), ptk 2.1.; Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 52-53; **Vanad ajad: „Rootsi aeg“.** Saatejuht ja autor Artur Tjulenev. Eesti Rahvusringhääling (18.01.2018) Saade on vaadav: <http://arhiiv.err.ee/vaata/vanad-ajad-rootsi-aeg>. Vastus on leitav saatest ajavahemikus **00:07:10 – 00:07:55.**

6. 16.-18. sajandil pidas Rootsi kuningriik mitmeid sõdu, mis mõjutasid oluliselt riigi piiride ning ülemvõimu kujunemist. Otsusta, milliseid sõdu on tekstides kirjeldatud. 1p

Sõda, millega lõppes Rootsi ülemvõimuperiood Läänemerel. Rootsi väed said venelastelt hävitavalt lüüa ning kaotasid võimu Riias, Pärnus ja Tallinnas. Sõja tagajärjel liideti Rootsi Läänemere-provintsid Venemaaga.	Põhjasõda
Sõda, mille ajendiks oli tüli Rootsi trooni pärast. Ühe teise riigi valitseja pidi pärima ka Rootsi kuningatrooni, ent rootslased ei soovinud seda, kuna uus valitseja oli katoliiklane. Kuningaks sai hoopiski protestandist hertsog Karl.	Rootsi-Poola sõda (1600-1629)

Seejärel algas sõda, mis kandus ka Eestisse ning kestis ligi 30 aastat. Sõja lõppedes vallutas Rootsi Liivimaa.	
Sõda, millega algas Rootsi teekond suurvõimuks. Sõja algusaastatel andsid Harju-Viru vasallid ja Tallinn end Rootsi kuninga kaitse alla ning Põhja-Eesti läks Rootsile. Lisaks Rootsile osalesid konfliktis ka Venemaa, Taani ning Poola.	Liivi sõda
Sõda, mille käigus Rootsi sõdis edukalt oma naaberriigiga. Rootsi vallutas olulisi piirkondi, nt Skåne lääni, ning kavandas naaberriigi vallutamist. Sõda lõppes pärast Rootsi kuninga ootamatut surma haigushoo tagajärjel.	Sõda Taaniga (1647-1660)
Pikk, julm ja laastav sõda, milles osales hulk Euroopa riike. Sõda toimus peamiselt Saksamaal ning selle põhjused olid eelkõige usulised. Rootsi sekkus konflikti sõja teisel poolel. Sõja tagajärjel sai Rootsi endale alasid Saksamaal: Ees-Pommeri koos Stralsundi ja Stettini ning Oderi suudmega, Wismari linna, Bremeni piiskopkonna (ilma Bremeni linnata) ja rea väiksemaid alasid.	Kolmekümneaastane sõda

Märkus: valikus on ka Vene-Rootsi sõda (1590-1595), aga see ei sobi mitte ühegi kirjelduse juurde.

VASTUSTE ALLIKAD:

Vastus 1 (Rootsi-Poola sõda 1600-1629): Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile. Uusaeg, I osa.** Tallinn: Avita, 2014. Avita e-õpik (www.opiq.ee), ptk 2.1.

Vastus 2 (Põhjasõda): Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile. Uusaeg, I osa.** Tallinn: Avita, 2014. Opiqu e-õpik: ptk 2.1; Kriiska, Aivar; Mäesalu, Ain; Selart, Anti *et al.* **Eesti ajalugu.** Tallinn: Avita, 2017, lk 133.

Vastus 3 (Kolmekümneaastane sõda): Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 63 ja 67.

Vastus 4 (Sõda Taaniga (1647-1660)): Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 72.

Vastus 5 (Liivi sõda): Kriiska, Aivar; Mäesalu, Ain; Selart, Anti *et al.* **Eesti ajalugu.** Tallinn: Avita, 2017, lk 131

7. Otsusta, milliste kuningate valitsusajal algasid Rootsi jaoks järgnevad sõjad. 1p

Karl XII	Vastus 1: Põhjasõda
Erik XIV	Vastus 2: Liivi sõda
Karl X	Vastus 3: Sõda Taaniga (1657-1660)
Gustav II Adolf	Vastus 4: Kolmekümneaastane sõda

Märkus: valikus on ka Vene-Rootsi sõda (1590-1595), aga see ei sobi mitte ühegi kuninga juurde.

VASTUSTE ALLIKAD:

Vastus 1 (Põhjasõda): Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 80.

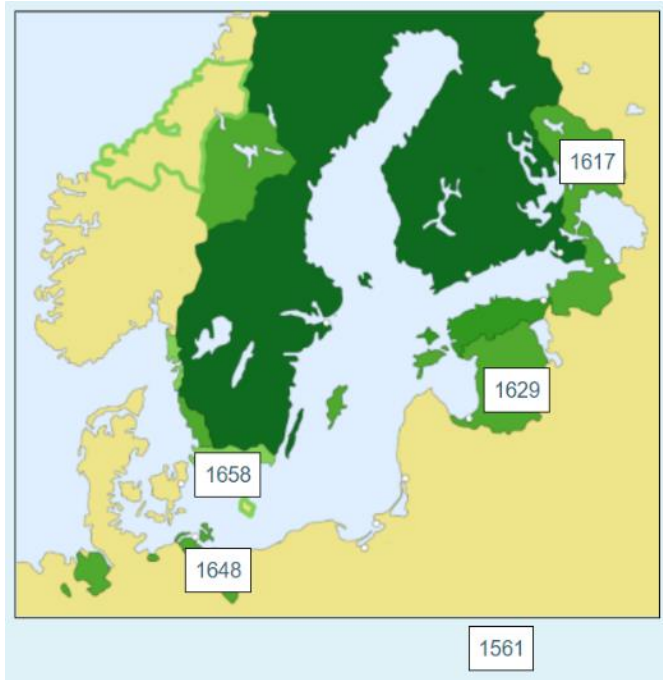
Vastus 2 (Liivi sõda): Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 47; Kriiska, Aivar; Mäesalu, Ain; Selart, Anti *et al.* **Eesti ajalugu.** Tallinn: Avita, 2017, lk 131.

Vastus 3 (Sõda Taaniga (1657-1660)): Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 72; Kriiska, Aivar; Mäesalu, Ain; Selart, Anti *et al.* **Eesti ajalugu.** Tallinn: Avita, 2017, lk 132.

Vastus 4 (Kolmekümneaastane sõda): Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 62-63; Kriiska, Aivar; Mäesalu, Ain; Selart, Anti *et al.* **Eesti ajalugu.** Tallinn: Avita, 2017, lk 131-132.

Vastus 5 (Poola-Rootsi sõda (1600-1629)): Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile. Uusaeg, I osa.** Tallinn: Avita, 2014. Avita e-õpik (www.opiq.ee), ptk 2.1.; Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 54-55.

8. Otsusta, mis aastatel vallutas Rootsi järgnevad piirkonnad Läänemere ääres. Lohista õiged aastaarvud õigesse kohta. Üks aastaarv jääb üle. Kaardil on kujutatud järgmised vallutatud piirkonnad: Karjala, Põhja-Saksamaa vürstiriigid (Bremen-Verden, Lääne-Pommeri ja Wismari), Liivimaa, Lõuna-Rootsi (Skåne). 1p

Kaardi allikas: File: Swedish Empire (1560-1815) en2.png - Wikimedia Commons.
[https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Swedish_Empire_\(1560-1815\)_en2.png](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Swedish_Empire_(1560-1815)_en2.png). Kaarti on küsimuse jaoks muutnud Karl Hein.

Märkus: valikus on ka aastaarv 1561, aga see ei sobi mitte ühegi piirkonnaga.

VASTUSE ALLIKAS: Kriiska, Aivar; Mäesalu, Ain; Selart, Anti *et al.* **Eesti ajalugu.** Tallinn: Avita, 2017, lk 133.

9. Vali puuduvad sõnad (täida lüngad) tekstis. 2p

Rootsi teekond suurvõimuks algas 1561. aastal, mil Rootsi otsustas sekkuda **Liivi** sõtta. Selle tagajärjel liideti Põhja-Eesti Rootsiga.

Järgmine suurem sõda puhkes 1600. aastal Poolaga. Poolaga peetud sõda oli pikk ja kurnav, aga lõppkokkuvõttes oli Rootsi ka selles võidukas. Sõda lõppes 1629. aastal, kui sõlmiti **Altmargi** vaherahu. Vaherahuga loovutas Poola kuningas Rootsile Lõuna-Eesti ja Põhja-Läti alad koos Tartu ja Riiaga.

Kohe pärast Poola-Rootsi sõdade lõppu sekkus Rootsi järgmisesse konfliktis, astudes kolmekümneaastases sõjas protestantide poolele. Sõjas saavutas suurt edu Rootsi kuningas Gustav II Adolf, kes aga langes 1632. aastal **Lützeni** lahingus. Kolmekümneaastane sõda lõppes 1648. aastal, kui sõlmiti **Vestfaali** rahu. Selle tagajärjel sai Rootsi endale mitmeid vürstiriike Põhja-Saksamaal.

Samal ajal sõdis Rootsi ka Taaniga. Ka Taaniga peetud sõdades oli Rootsi edukas. 1645. aastal sõlmiti Taaniga **Brömsebro** rahu, mille järel loovutas Taani Rootsile **Gotlandi**, Saaremaa ning alasid Norras.

Rootsi suurvõimu ajastu lõpetas Põhjasõda. Suurimaks lüüasaamiseks Põhjasõjas oli Rootsi jaoks **Poltaava** lahingu kaotus 1709. aastal. Ametlikult tunnustati Põhjasõja territoriaalseid kaotusi aga 1721. aastal, kui sõlmiti **Uusikaupunki** rahuleping.

Märkus: valikus on ka märksõna Tartu, aga see ei sobi mitte ühtegi lünka.

VASTUSTE ALLIKAD:

Kriiska, Aivar; Mäesalu, Ain; Selart, Anti *et al.* **Eesti ajalugu.** Tallinn: Avita, 2017, lk 131-133; Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile. Uusaeg, I osa.** Tallinn: Avita, 2014, lk 78–100. Avita e-õpik (www.opiq.ee), ptk 2.1.

10. Vali õige vastus. 1p.

Pildil on 17. sajandi Rootsi üks mõjukamaid riigimehi, Gustav II Adolfi riigikantsler. Väidetavalt olevat tema kätte koondunud Rootsi kõigi aegade suurim võim. Oma võimete kohta olevat ta ise öelnud järgmise ladinakeelse lause: „Mirabila quantula sapientia regatur mundus.“ (Tõlge: „Hämmastav, kui väheste võimetega saab maailma valitseda“). Kellest on jutt?

Foto allikas: Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu**. Tallinn: Avenarius, 2001, lk 58.

- Sigismund II August
- Johan Skytte
- **Axel Oxenstierna**
- Pontus De la Gardie
- Magnus Gabriel De la Gardie

VASTUSE ALLIKAD:

Arnover, Tõnis. **Rootsi hiilguses ja varjus**. Tallinn: Eesti Raamat, 2018, lk 53-54; Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu**. Tallinn: Avenarius, 2001, lk 58.

11. Vali puuduvad sõnad (täida lüngad) tekstis. 2p

Eesti ala kõige suuremaks maavaldajaks sai Rootsi ajal De la Gardie'de perekond. Selle suguvõsa üheks esimeseks oluliseks esindajaks oli Lõuna-Prantsusmaal kaupmehe pojana sündinud **Pontus De la Gardie** (1520-1686), kes astus 1565. aastal palgasõdurina Rootsi teenistusse ning tõusis sõjas Venemaaga kiiresti Rootsi vägede etteossa. 1581. aasta pealetungiga vallutati tema juhtimisel Eestimaa venelastelt tagasi ja sõlmiti 1583. aastal Pljussas vaherahu.

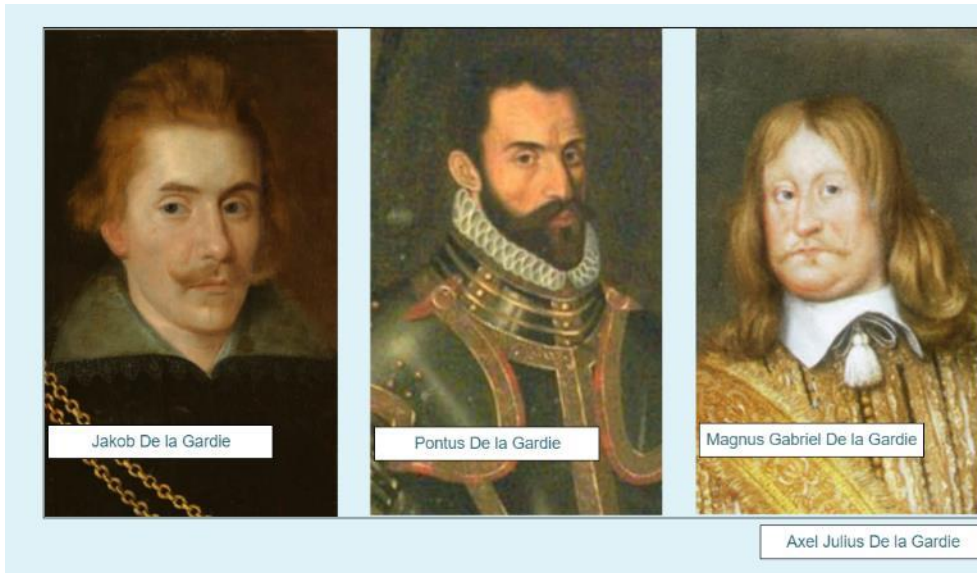
Tema noorim poeg ja peamine pärija oli **Jakob De la Gardie** (1583-1652), kes oli sündinud Tallinnas. 1619. aastal määras Rootsi monarh **Gustav II Adolf** ta Eestimaa kuberneriks. Ta juhtis Rootsi vägesid, mis vallutasid Poolalt Riia ja Liivimaa, ning sai siis ka Liivimaa kuberneriks. 1628. aastal lahkus ta Rootsi ega pöördunud enam kunagi Läänemere provintsidesse tagasi. Tihe side Eesti- ja Liivimaaga siiski ei katkenud, sest suured Eesti- ja Liivimaa mõisad jäid talle põhiliseks sissetulekuallikaks. Pärast kuninga surma sai temast riigi teine mees ning alaealise valitseja **Kristiina** eeskostenõukogu liige.

Tema peamiseks pärijaks oli tema vanim poeg **Magnus Gabriel** De la Gardie (1622-1686). Kuni 1670. aastate lõpuni peeti teda kogu Rootsi kuningriigi rikkaimaks meheks, kes kuulus riigi võimuladviku kõige kõrgemasse tippu. Aastatel 1648-1652 oli ta Liivimaa ning 1655-1658 Eesti-, Liivi- ja Ingerimaa kindralkuberner.

Märkus: valikus on ka Axel Julius, Karl X, Erik XIV. Need ei sobi ühtegi lünka.

VASTUSE ALLIKAS: Kriiska, Aivar; Mäesalu, Ain; Selart, Anti *et al.* **Eesti ajalugu**. Tallinn: Avita, 2017, lk 142.

12. Piltidel on kujutatud De la Gardie perekonna tähtsaid esindajaid. Otsusta, mis isikuid on piltidel kujutatud. Lohista õige nimi õige pildi juurde. 1p

Märkus: valikus on ka **Axel Julius De la Gardie**, aga see ei sobi mitte ühegi pildiga.

VASTUSE JA FOTODE ALLIKAS: Kriiska, Aivar; Mäesalu, Ain; Selart, Anti *et al.* **Eesti ajalugu.**

Tallinn: Avita, 2017, lk 142.

13. Allpool on välja toodud ühe Rootsi riigitegelase tsitaat. Otsusta, kelle tsitaadiga on tegemist. 1p

"Esiteks on üleüldiselt teada, et kõik meie naabrid on meie vaenlased - poolakad, venelased ja taanlased, nii et mitte ükski paik Rootsis, Soomes ja Liivimaal ei või väita, et ta on vaenlase suhtes kindlustatud. Teiseks pole meil üleüldse sõpru, kellele meie mured südamesse läheksid.

Kolmandaks veel see, et meil pole ühtegi vaenlast, kes ei oleks või kes vähemasti ei arvaks end olevat tugevam kui meie.

Neljandaks: nüüd juba 52 aastat kestnud pikad sõjad, ilma vähimategi hingetõmbepausideta ja mitmete vaenlaste vastu nii maal kui merel, on selle riigi kaubanduse nii välja suretanud, riigi alamad nii ära kurnanud ja varud otsakorralt viinud, et kusagilt pole midagi enam võtta. Parimad sõjamehed on ära või mõõga läbi langenud, nii et varsti ei jõua keegi enne veel mehekski saada, kui ta juba jalga on lasknud. Ei ole kahureid, püssirohtu ega laskemoona. Ladudes pole toidumoonat, ei sõjaväe ega laevastiku jaoks. Riigikassas ei ole raha, ka riideid ja muud hädavajalikku ei ole."

Valik:

- Axel Oxenstierna
- Karl XI
- Magnus Gabriel De la Gardie
- Karl IX
- Gustav II Adolf

VASTUSE JA TEKSTI ALLIKAD:

Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu**. Tallinn: Avenarius, 2001, lk 57; Arnover, Tõnis. **Rootsi hiilguses ja varjus**. Tallinn: Eesti Raamat, 2018, lk 52.

14. Otsusta, kelle hauda on kujutatud allolevatel pildidel. Sellesse hauda on maetud De la Gardie'de suguvõsa üks olulisimaid esindajaid. Ehkki ta veetis suure osa oma elust lahinguväljal, hukkus ta õnnetuse tagajärjel, uppudes Narva jõkke. Pildil asuv hauamonument asub Tallinna Toomkirikus ning selle autor on Arend Passer. 1p

- *Magnus Gabriel De la Gardie*
- *Gustav II Adolf*
- **Pontus De la Gardie**
- *Jakob De la Gardie*
- *Axel Julius De la Gardie*

Fotode allikad:

File: Toomkirik-hauamonument-sarkofaag.JPG - Wikimedia Commons.

<https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Toomkirik-hauamonument-sarkofaag.JPG>

Kuulsaid mõisnikke - Harjumaa mõisad.

http://opetaja.edu.ee/harjumaa_moisad/kuulsaid_moisnikke.html

VASTUSE ALLIKAS:

Vanad ajad: „Rootsi aeg“. Saatejuht ja autor Artur Tjulenev. Eesti Rahvusringhääling (18.01.2018) Saade on vaadatav:

<http://arhiiv.err.ee/vaata/vanad-ajad-rootsi-aeg>. Vastus on leitav saatest ajavahemikus **00:04:45 – 00:05:45**.

15. Otsusta, millised järgmistest väidetest Rootsi talupoegade kohta vastavad tõele. Valikus on kaks tõest väidet. 1p.

- Rootsi talupojad olid märksa vaesemad ning vähem haritud kui Liivi- ja Eestimaa talupojad
- Rootsis kuulus üle 60 protsendi maast talupoegadele**
- Talupojad olid eraldi seisusena esindatud Rootsi riigipäeval**
- Rootsis kehtis põhiseadus, mille alusel olid kõik seisused kuulutatud riigi ees võrdseteks
- Rootsis kehtis pärisorjus ning sunnismaisus

Märkus: iga vale vastus annab -33%, iga õige vastus annab +50%.

VASTUSE ALLIKAD: Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 56; Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artikkel Rootsi aja kohta veebilehelt *Estonica*: **Agraarolud.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Agraarolud/

16. Rootsi riigi juhtimist iseloomustasid pingelised suhted kõrgeadli ning valitseja vahel. Otsusta, milliste Rootsi kuningate suhet kõrgeadliga on kirjeldatud. 1p

See kuningas tegi riigis mitmeid ümberkorraldusi, et piirata kõrgeadlike võimu. Ta hakkas riiki juhtima praktiliselt ainuvalitsejana, kes võis otsuseid vastu võtta ka ilma Riiginõukogu nõuandeid kuulamata. Lisaks nõudis ta tagasi aadlikutele viimastel aastatel antud maavaldused, piirates sellega nende võimu veelgi. Vastus: **Karl XI**

Sellel kuningal lõi välja vaimuhaigus, mis väljendus usaldamatuses kõrgeadli vastu. Ta süüdistas mitmeid aadlikke vandenõudes ning kuningavastases tegevuses ning lasi neist osad ka vangistada ning tappa. Temaga seoses on kurikuulsaks saanud nn „Sturemõrvad“ – tapatalgud Uppsalas, mille käigus olevat kuningas isiklikult pussitanud üht Nils Sture nimelist aadlikku, ning mõistnud veel hulga kõrgeadlikke surma. Varsti pärast seda kukutati see kuningas ülestõusuga. Vastus: **Erik XIV**

Ta võttis vastu hulga määrusi ja seadusi, millega korrastas riigi ning kõrgeadlike vahelisi suhteid. Võeti vastu määrus Riigipäeva kohta, mis pani paika, kuidas neli seisust pidid töötama ning milliseid seadusi pidid nad vastu võtma koos kuningaga. Võeti vastu ka rüütelkonnamäärus, mis reguleeris aadliseisust. Aadlisuguvõsad pandi kirja ja nummerdati, et aadel oleks kontrolli all ja valeaadlike sisseimbumine oleks välistatud. Aadlike hulk tema valitsusaja jooksul suurenes ligi kolmesajani. Vastus: **Gustav II Adolf**

Märkus: valikus on ka Johan III, aga see ei sobi mitte ühegi kirjelduse juurde.

VASTUSTE ALLIKAD:

Vastus 1 (Karl XI): Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 77-79.

Vastus 2 (Erik XIV): Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 48-49.

Vastus 3 (Gustav II Adolf): Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 58-59.

17. Aadlike ja kuningavõimu omavahelisi suhteid mõjutas oluliselt 17. sajandi teisel poolel läbi viidud reduktsioon. Pane kirja aastaarv mil reduktsioon välja kuulutati. 1p

Vastus: **1680**

Märkus: vastus „1680“ annab 100% õige vastuse. Eksimine 2 aasta piires (1679-1681) annab 50% õige vastuse. Eksimine 4 aasta piires (1678-1682) annab 25% õige vastuse.

VASTUSE ALLIKAD: Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artikkel Rootsi aja kohta veebilehelt *Estonica*: **Eesti absolutistliku kuninga Karl XI valitsusajal. Suur mõisate reduktsioon.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-

1710_Rootsi_aeg/Eesti_absolutistliku_kuninga_Karl_XI_valitsusajal_Suur_mõisate_reduktsioon/
;Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile. Uusaeg, I osa.** Tallinn: Avita, 2014, lk 78–100. Avita e-õpik (www.opiq.ee), ptk 2.2.

18. Otsusta, kas allolev väide on tõene või väär. Reduktsiooni peamiseks põhjuseks oli riigi rahapuudus. Suure sõjaväe ülalpidamine, kurnav sõda ja kasvav riigiaparaat (ametkond) nõudis rohkem vahendeid kui senine maksupoliitika suutis pakkuda. 1p

Valige üks:

Tõene

Väär

VASTUSE ALLIKAS: Kriiska, Aivar; Mäesalu, Ain; Selart, Anti *et al.* **Eesti ajalugu.** Tallinn: Avita, 2017, lk 138.

19. Vali puuduvad sõnad (täida lüngad) tekstis. 1p

Rootsi riiki valitses **monarh**. Koos temaga valitses kõrgeadlikest **riiginõukogu**. Uute seaduste vastuvõtmiseks kutsuti kokku **riigipäev**, kus olid esindatud aadel, vaimulikud, linnakodanikud ja **talupojad**. Ülemereprovintsid esindas kuningavõimu **asehaldur**, keda nimetati ka kindralkuberneriks.

Märkus: valikus on ka **"president"**, ent see ei sobi mitte ühtegi lünka.

VASTUSE ALLIKAS: Kriiska, Aivar; Mäesalu, Ain; Selart, Anti *et al.* **Eesti ajalugu.** Tallinn: Avita, 2017, lk 134

20. Otsusta, kas allolev väide on tõene või väär. 1p

Rootsi peamiseks majandusharuks 17. sajandil oli tööstus, millest elatus enamik elanikkonnast. Seetõttu omasid suurt tähtsust ka linnad. Rootsi suurim linn oli Stockholm, millele järgnesid Göteborg ja Helsingi.

Valige üks:

Tõene

Väär

Märkus: väide on väär, sest – olgugi et tööstus oli ka oluline – oli peamiseks ja olulisimaks majandusharuks siiski põllumajandus, millest elatus valdav osa elanikkonnast (Lagerqvist, lk 55). Ning vale on ka väite teine pool – Rootsi suurimad linnad Stockholmi kõrval ei olnud mitte Göteborg ja Helsingi, vaid hoopiski Riia ja Tallinn (Kõiv).

VASTUSE ALLIKAD: Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 55-56; Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artikkel Rootsi aja kohta veebilehelt *Estonica*:

Linnad. www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Linnad/

21. Vali puuduvad sõnad (täida lüngad) tekstis. 2p

Rootsi kuningriigi pealinnaks oli **Stockholm**. 17. sajandi alguses elas seal umbes **10 000** inimest, 2000 siga ja 1000 lehma. Linn oli eeskätt sõjalaevade baas, seal elasid laevaehitajad, meremehed, lihunikud ja pagarid. Tänavad olid kitsad ja porised, aadlimaju veel ei olnud, kuid olid kuningaloss, kirikud ja suur pagarikoda.

1625. aastal sai ühest pruulikojast alguse tulekahju, mis põletas maha linna lõuna- ja lääneosa osmikud. See andis kuningas **Gustav II Adolfile** hea võimaluse alustada moodsa linna ülesehitamist. Otsustati, et suurvõimul peab olema kohane pealinn. Nii tekkis laiade tänavatega barokne pealinn, kus hakkasid kerkima aadlipaleed ja 1641. aastal pandi nurgakivi Rüütelkonna hoonele. Soodsa arengu tulemusena kasvas pealinna elanike arv 1676. aastaks **45 000** inimeseni.

Valikud rühmade kaupa

A rühm: **Stockholm**, Göteborg, Sigtuna, Riia

B rühm: 5000, **10 000**, **45 000**, 75 000

C rühm: Karl IX, Karl X, Johan III, **Gustav II Adolf**

VASTUSE ALLIKAS: Arnover, Tõnis. **Rootsi hiilguses ja varjus.** Tallinn: Eesti Raamat, 2018, lk 55.

22. Pildil on Rootsis Avesta rahapajas 1644. aastal vermitud 10-taalrine münt, mis oli omal ajal maailma suurim münt ning mis kaalus kokku ligi kakskümmend kilo. Pane kirja materjal, millest see münt valmistati. Vastus on ühesõnaline. 1p

Vastus: **Vask**

Märkus: sobivad ka teised sõnad ja käänded. Õigete vastustena on Moodle'isse sisestatud ka **vasest, vase, vaske, vask., vasest., cu, cuprum, vasesulam, vase sulam, vasesulamist, vase sulamist, vasesulam., vasesulamist.** Võimalikud on ka teistsugused vastused – valed vastused tuleb olümpiaadi toimumise päeval käsitsi üle vaadata.

VASTUSE JA PILDI ALLIKAS: Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 69.

23. 17. sajand oli Rootsi võimsuse kõrgaeg. Üheks Rootsi võimsuse näitajaks oli ka see, et Rootsi valitsus rajas mitmeid kolooniaid erinevatesse maailma piirkondadesse. Otsusta, millistesse piirkondadesse rajas Rootsi 17. sajandil oma kolooniad. Valikus on kaks õiget vastust. 1p

Frediksborgi linnus Kagu-Aasias Sumatra saarel

Uus-Rootsi koloonia Põhja-Ameerikas Delawere'is

Kaplinn Lõuna-Aafrikas

Karlsborgi linnus Aafrika kullarannikul

Rootsi Guajaana Lõuna-Ameerika põhjarannikul

Märkus: iga vale vastus annab -33%, iga õige vastus annab +50%.

VASTUSE ALLIKAS: Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 69.

24. Otsusta, kas allolev väide on tõene või väär. Rootsi riigis levisid luterlus, õigeusk, katoliiklus ning kalvinism võrdselt. Rootsi riik üritas nii palju kui võimalik tagada usuvabadust.

Valige üks:

Tõene

Väär

Märkus väide on väär. Rootsis ei olnud luterlusel, õigeusul, katoliiklusel ja kalvinismil võimalik võrdselt levida, eelistatud oli siiski luterlus, mis ka levis seetõttu laiemalt. Ning Rootsi riik ei üritanud ka tagada usuvabadust, hoopis vastupidi – luterlusest kõrvalekaldumine oli keelatud, katoliikluse jt uskude levitamise oli samuti keelatud.

VASTUSE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile. Uusaeg, I osa.** Tallinn: Avita, 2014, lk 78–100. Avita e-õpik (www.opiq.ee), ptk 2.6; Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artikkel Rootsi aja kohta veebilehelt Estonica: **Usk ja kirik. Vaimuilm.** http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Usk_ja_kirik_Vaimuilm/

25. Otsusta, kas allolev väide on tõene või väär. 1p

Kõik, kes keeldusid Rootsi riigis tunnustamast luterlust ainuvalitseva usuna, saadeti riigist väljas või põletati tuleriidal.

Valige üks:

Tõene

Väär

Märkus: Väide, et kõik need, kes luterlust ei tunnustanud saadeti riigist välja või põletati tuleriidal, ilma ühtegi erandit tegemata, on ilmne liialdus – erandeid tehti nt võõrriikide saadikutele ja kaupmeestele, Narvas tegutsesid anglikaani ning õigeusu kogudused.

VASTUSE ALLIKAD: Kriiska, Aivar; Mäesalu, Ain; Selart, Anti *et al.* **Eesti ajalugu.** Tallinn: Avita, 2017, lk 156; Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 42-43.

26. Kuidas mõjutas reformatsioon uusaegse Rootsi riigi teket? Vali õige vastus. 1p

- Rootsi sattus välispoliitilisse ja majanduslikku isolatsiooni, kuna oli esialgu ainus protestantlik riik Põhja-Euroopas.
- Kasvas riigi rikkus. Riik sai raha oluliselt juurde, kuna konfiskeeris kirikute ja kloostrite maa ja varad.**
- Puhkes sõda. Rootsi oli sunnitud sekkuma Liivi sõtta, et kaitsta protestantlikku Liivimaad õigeuskliku Moskva ning katoliikliku Poola eest.
- Algas nn „Rootsi talurahvasõda“ – puhkesid talupoegade mässud, mis tuli kohati veriselt maha suruda.

VASTUSE ALLIKAS: Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 42-44.

27. Otsusta, kuidas olid järgnevad valitsejad seotud reformatsiooni ja luterlusega. Ühenda isiku kirjeldus tema nimega. 1p

Valitseja, kes sõdis Põhja-Saksamaal, et tõkestada katoliku usu levikut ning kaitsta protestantismi. Ta oli sõjas väga edukas, mistõttu teda hakati nägema kõikjal Euroopas kui protestantismi kaitsjat.

Vastus: Gustav II Adolf

Poola valitseja, kes oli samal ajal ka Rootsi troonipärija. Et ta oli usu poolest katoliiklane, siis ei lubatud tal Rootsi kuningaks saada. Konflikt viis viimaks Poola-Rootsi sõdade puhkemiseni.

Vastus: Sigismund III Vasa

Rootsi valitseja, kes oli sunnitud loobuma troonist, kuna pöördus isiklike veendumuste tõttu katoliiklusesse. **Vastus: Kristiina**

Valitseja, kes alustas Rootsis reformatsiooni läbiviimist, konfiskeerides kirikute ja kloostrite varad.

Vastus: Gustav Vasa

Märkus: valikus on ka Johan III, aga see ei sobi mitte ühegi kirjelduse juurde.

VASTUSTE ALLIKAD:

Vastus 1 (Gustav II Adolf): Arnover, Tõnis. **Rootsi hiilguses ja varjus.** Tallinn: Eesti Raamat, 2018, lk 58-60.

Vastus 2 (Sigismund III Vasa): Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile. Uusaeg, I osa.** Tallinn: Avita, 2014, lk 78–100. Avita e-õpik (www.opiq.ee), ptk 2.1.; **Vanad ajad: „Rootsi aeg“.** Saatejuht ja autor Artur Tjulenev. Eesti Rahvusringhääling (18.01.2018) Saade on vaadatav:

<http://arhiiv.err.ee/vaata/vanad-ajad-rootsi-aeg>. Vastus on leitav saatest ajavahemikus **00:07:10 – 00:07:55**

Vastus 3 (Kristiina): Kriiska, Aivar; Mäesalu, Ain; Selart, Anti *et al.* **Eesti ajalugu.** Tallinn: Avita, 2017, lk 132; Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 70.

Vastus 4 (Gustav Vasa): Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 43-44.

28. Alloleval C. G. Hellquisti ajaloolisel maalil aastast 1883 on kujutatud üht 1527. aastal Västeråsi riigipäeval aset leidnud sündmust. Otsusta, mis sündmusega on tegemist. 1p

*Pildi allikas: Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 41-86.*

- Rootsi riigi loomine
- Reduktsiooni väljakuulutamine
- Reformatsiooni algus**
- Kohtuprotsess Johann Reinhold von Patkuli üle
- Nõiaprotsess Lars Nilssoni üle

VASTUSE ALLIKAS: Lagerqvist, Lars O. **Rootsi ajalugu.** Tallinn: Avenarius, 2001, lk 43.

29. Lohista Eesti ajaloo sündmused õigesse järjekorda. Alusta kõige varajasemast sündmusest. 1p

1. **Põhja-Eesti vasallid ja Tallinn alistusid Rootsi kuningale**
2. **Liivi sõja lõpp**
3. **Enamus Lõuna-Eestist läks Rootsi koosseisu**
4. **Saaremaa läks Rootsi koosseisu**
5. **Ruhnu saar liideti Rootsi aladega**

VASTUSE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile.** Uusaeg, I osa. Tallinn: Avita, 2014, lk 78–79; Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile.** II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 6-7.

30. 17. sajandil põhjustasid mitmed sündmused Eestis suuri rahvastikukaotusi. Millised sündmused? Vali järgnevatest kolm tõesst varianti. 1p

- Näljahädad**
- Massilised üleujutused
- Sõjad**

Nakkushaigused

Reduktsioon

Reformatsioon

Märkus: tõesed valikud annavad 33,33% ja väärad vastused -33,33%.

- **VASTUSE ALLIKAD:** Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile.** Uusaeg, I osa. Tallinn: Avita, 2014, lk 86; Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile.** II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 54-56; Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artikkel Rootsi aja kohta veebilehelt **Estonica: Agraarolud.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Agraarolud/

31. Eesti talupoegade kohustused Rootsi ajal. Ühenda tõesed paarid. 1p

Talu kohustus saata mõisasse üks või kaks lisateolist	Abitegu
Talu kohustus loovutada mõisale osa saagist ja loomadest	Loonusrent
Talu kohustus saata mõisasse tööle rakendiga või jalgsi inimesi	Teotöö

Märkus: valikus on ka veskitoll ja kirikukümnis, mis ei sobi ühegi paarilisega.

VASTUSE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile.** Uusaeg, I osa. Tallinn: Avita, 2014, lk 86-89; Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile.** II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 20; Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artikkel Rootsi aja kohta veebilehelt **Estonica: Agraarolud.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Agraarolud/

32. Leia paarilisele tõene vaste. 1p.

Hoolitses mõisaaia eest	kärner
Juhtis mõisa majandamist	opman
Talupoeg, kelle ülesandeks oli kanda hoolt teiste talupoegade mõisakoormiste täitmise eest ning olla mõisa ja küla vahelülks	kubjas
Riigile kuulunud mõisa talupoeg	kroonutalupoeg
Hoolitses, et mõisa vili saaks pekstud, kuivatatud ja tuulatud	rehepapp

Märkus: valikus on ka kirikuõpetaja, mis ei sobi ühegi vastusega.

VASTUSE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile.** Uusaeg, I osa. Tallinn: Avita, 2014, lk 88; Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile.** II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 14,20 ; Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artikkel Rootsi aja kohta veebilehelt **Estonica: Agraarolud.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Agraarolud/

33. Andreas ja Adrian Virginius tõlkisid eesti keelde... 1p

- Piksepalve
- Vana Testamendi
- Nõidade välimääraja
- Aabitsa
- Uue Testamendi**

Märkus: Kirjanduses esineb ka nimetus „Wastne Testament“, mis on Uue Testamendi tartumurdeline vaste.

VASTUSTE ALLIKAS: Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile.** II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 40-41; Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artikkel Rootsi aja kohta veebilehelt **Estonica: Usk ja kirik. Vaimuilm.**
http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Usk_ja_kirik_Vaimuilm/

34. Tartu ülikool tegutses aja jooksul mitmes Eesti linnas. Reasta ülikooli asukohad õigesse ajalisse järjekorda. 1p

- 1. Ülikool tegutses Tartus Academia Gustaviana nimelisena**
- 2. Sõjategevuse tõttu tegutses ülikool Tallinnas**
- 3. Ülikool tegutses Tartus Academia Gustavo-Carolina nimelisena**
- 4. Ülikool tegutses Pärnus**

VASTUSTE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile.** Uusaeg, I osa. Tallinn: Avita, 2014, lk 98-99; Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile.** II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 38; Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artikkel Rootsi aja kohta veebilehelt **Estonica: Elitaarne haridus ja kõrgkultuur.**
www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Elitaarne_haridus_ja_kõrgkultuur/

35. Tartu ülikoolis oli Rootsi ajal neli teaduskonda. Millised? Vali välja tõesed variandid. 2p

- Filosoofiateaduskond
- Filoloogiateaduskond
- Arstiteaduskond
- Ajalooteaduskond
- Õigusteaduskond
- Loodusteaduskond
- Usuteaduskond
- Humanitaarteaduskond

VASTUSTE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile.** Uusaeg, I osa. Tallinn: Avita, 2014, lk 98; Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile.** II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 38; Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artikkel Rootsi aja kohta veebilehelt **Estonica: Elitaarne haridus ja kõrgkultuur.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Elitaarne_haridus_ja_korgkultuur/

36. Loe läbi järgmine allikakatke. Vali tekstist välja näljahäda puhkemise kolm põhjust.

Suur näljahäda aastatel 1695-1697. 1p

Aastal 1695 karistas armas Jumal Eesti- ja Liivimaad jaanipäevast mihklipäevani kestvate külmade sajuste ilmadega, mistõttu ei hävinud üksnes heinasaak, vaid takistati ka rukki õitsemine ja valmimine. Oder aga ... sai öökülmast nii kannatada, et suurem osa läks raisku. Samuti rikkus eelnimetatud öökülm kõik suviviljad, nagu hernerid, läätsed, oad, tatra.... Samuti läks rohketes sadude tõttu nurja kõik aed- ja juurvili. Ka jäi seemne puuduse tõttu talikülv hiljaks, /.../ Paljud läksid näljast mustaks ja nii jõuetuks, et nad hunnikuis maha langesid. /.../ 1697. aasta algul tuli vali ja kare külm /.../ Nii läks häda ja viletsus päev-päevalt suuremaks. Selles viletsuses kaotasid paljud mehed oma naised, naised oma mehed, vanemad oma lapsed ja lapsed vanemad.

*Christian Kelchi Liivimaa ajalugu. Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile.** Uusaeg, I osa. Tallinn: Avita, 2014, lk 87.*

öökülm kahjustas suvivilja saaki

paljud mehed, naised ja lapsed surid

käimasolev sõda

vihm kahjustas heina- ja viljasaaki

Külmad ilmad raskendasid 1697. aasta alguses veelgi olukorda

talupojad läksid näljast mustaks ja muutusid jõuetuks

Märkus: Küsimus eeldab, et õpilane suudab eristada põhjused tagajärjest.

37. Tartu ülikooli kaudu jõudis 17. sajandil Eestisse Lääne-Euroopa kaasaegne teaduslik mõte, nii tutvuti Tartus juba varakult just selle teadlase õpetusega: 1p

Albert Einstein

Benjamin Franklin

Isaac Newton

Immanuel Kant

Alessandro Volta

VASTUSTE ALLIKAS: Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artikkel Rootsi aja kohta veebilehelt **Estonica: Elitaarne haridus ja kõrgkultuur.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Elitaarne_haridus_ja_korgkultuur/

38. Millised väited Eestis toimunud nõiaprotsesside kohta on tõesed? Vali välja kolm tõest varianti. 1p

Kõige sagedamini süüdistati kahtlusaluseid nõiutud õllega mürgitamises

Peaaegu kõik Eestis nõiduses süüdistatud olid naised

Kõige sagedamini süüdistati kahtlusaluseid libahundiks jooksmises

Nõiaprotsesside kohta on kõige enam materjale säilinud Põhja-Eestist

Osa nõidumises süüdistatuid mõisteti õigeks, sest nende süüd ei suudetud tõestada

- Enamus nõidumises süüditunnistatuid hukati pea maharaiumise teel

VASTUSTE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile. II osa, Rootsi ajast 1905. aastani.** Tallinn: Avita, 2017, lk 34-35.

39. Fotol on Johan Skytte. Leia järgnevatest väidetest kolm tõest. 1p

Foto allikas: Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile. II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 11.

- Johan Skytte oli Tartu ülikooli loomise algataja**
- Johan Skytte oli Liivimaa esimene kindralkuberner**
- Johan Skytte oli kuningas Karl XI endine õpetaja
- Johan Skytte püüdis ühtlustada siinset elukorraldust Rootsi omaga**
- Johan Skytte algatusel süvendati Pärnu-Viljandi-Tartu veeteed
- Johan Skytte algatusel teostati Eestimaal reduktsioon

VASTUSE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile.** Uusaeg, I osa. Tallinn: Avita, 2014, lk 82, 98; Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile. II osa, Rootsi ajast 1905. aastani.** Tallinn: Avita, 2017, lk 10-11,38; Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artikkel Rootsi aja kohta veebilehelt **Estonica: Elitaarne haridus ja kõrgkultuur.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Elitaarne_haridus_ja_korgkultuur/

40. Rootsi ajal rajati Eesti linnadesse bastione (sõjalised kindlustused). Kõige enam oli neid Tallinnas, Tartus ja Narvas. Bastionidele nime andmisel lähtuti teatud põhimõtetest. Ühenda bastionid tõese linnaga. 1p

Bastionid kandsid ladinakeelseid nimetusi. Näide: Pax bastion (ladina keeles tähendab sõna <i>pax</i> "rahu").	Narva
Bastionid kandsid Rootsi riigi piirkondade nimesid. Näide: Ingeri bastion.	Tallinn
Bastionid kandsid Rootsi riigi valitsejate nimesid. Näide: Karl IX bastion.	Tartu

Märkus: Üleliigseks osutub **Pärnu**, seal nimetati bastione taevakehade ja nädalapäevade järgi.

VASTUSE ALLIKAS: Vanad ajad: „Rootsi aeg“. Saatejuht ja autor Artur Tjulenev. Eesti Rahvusringhääling (18.01.2018) Saade on vaadatav: <http://arhiiv.err.ee/vaata/vanad-ajad-rootsi-aeg>. Vastus on leitav saatetest ajavahemikus **00:21:54 – 00:26:12.**

41. Eesti Rahvusringhäälingu arhiivi saates "Vanad ajad: Rootsi aeg" selgitati Tallinna raekojal paikneva draakoni pea motiivi tähendust. Draakoni kujutis on tollases arhitektuuris väga levinud motiiv. Milline arvamus seostus draakoni pea kujutisega? 1p

Kombineeritud foto saate "Vana ajad: Rootsi aeg" kaadrist ja fotost Vikipeedias (märksõna "Tallinna raekoda").

Draakoni pea motiiv

- Draakoni kujutis näitas, et selle maja omanik ei ole luterlane.
- Draakoni kujutis näitas, et selle hoone omanik on sõjaväelane.
- Arvati, et see kaitseb tuleõnnetuse eest.
- Draakoni kujutis näitas, et selles majas paikneb gümnaasium.
- Arvati, et see kaitseb kurjade vaimude eest.**

VASTUSE ALLIKAS: Vanad ajad: „Rootsi aeg“. Saatejuht ja autor Artur Tjulenev. Eesti Rahvusringhääling (18.01.2018) Saade on vaadatav: <http://arhiiv.err.ee/vaata/vanad-ajad-rootsi-aeg>. Vastus on leitav saatest ajavahemikus **00:18:22 – 00:18:41**.

42. Eesti väliskaubandus 17. sajandil. Ühenda sobivad paarid. 1p

Need kaubad tulid Lääne-Euroopast ja jäid Eestisse või müüdi edasi Venemaale	Raud, tina, sool, vein, vürtsid
Eestist kõige enam väljaveetud kaup	Teravili
Need kaubad pärinesid Eestist või Venemaalt ja neid müüdi Lääne-Euroopasse	Lina, kanep, karusnahad, laevaehitamismaterjalid

Märkus: valikus ka mesi ja kariloomad, mis ei sobi ühtegi lahtrisse.

VASTUSE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile.** Uusaeg, I osa. Tallinn: Avita, 2014, lk 92; Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile.** II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 26; Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artikkel Rootsi aja kohta veebilehelt **Estonica: Kaubandus ja tööstus.** http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Kaubandus_ja_t%C3%B6stus/

43. 17. sajandi lõpuks oli Eesti aladel kümme linna. Kui suur oli linnarahvastiku osakaal kogu Eesti elanikkonnast? 1p

- umbes 6%**
- umbes 14%
- umbes 1 %
- umbes 44 %
- umbes 33%

VASTUSE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile.** II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 25.

44. Reduktsiooni tulemusena kasvas riigi maaomand märkimisväärselt. Piirkonniti oli see erinev. **Ühenda tõesed paarid. 1p**

Selles kubermangus kuulus pärast reduktsiooni riigile u 83% maaomandist	Liivimaa kubermang
Selles kubermangus kuulus pärast reduktsiooni riigile u 54% maaomandist	Eestimaa kubermang

Märkus: valikus jäid paariliseta Saaremaa ja Ingerimaa kubermang.

Eesti ajaloo õpikus gümnaasiumile näitajad erinevad ühe protsendi võrra (84% ja 53%), ent see ei tohiks vastajat väga eksitada. Antud ülesandes on esitaud 8. klassi ajalooõpiku protsendid.

Ingerimaa redutseeritud mõisamaa protsente eestikeelses kirjanduses ei ole, sestap ei saa Ingerimaad lugeda tõeseks variandiks. Tegelikult pole seda uurinud ka ajaloolased. Näiteks Ingerimaa reduktsiooni on käsitlenud Kasper Kepsu oma doktoritöös „Den besvärliga provinsen : Reduktion, skattearrendering och bondeoroligheter i det svenska Ingermanland under slutet av 1600-talet“, ent isegi tema töös konkreetne protsent puudub. Reduktsiooni Saaremaal on allikates mainitud kas „pärast reduktsiooni kuulus riigile u 75% maavaldustest“ või „redutseeriti 25% mõisamaadest“.

VASTUSE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile.** Uusaeg, I osa. Tallinn: Avita, 2014, lk 84; Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile.** II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 12; Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artikkel Rootsi aja kohta veebilehelt **Estonica: Eesti absolutistliku kuninga Karl XI valitsusajal. Suur mõisate reduktsioon.**

[www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-](http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Eesti_absolutistliku_kuninga_Karl_XI_valitsusajal_Suur_mõisate_reduktsioon/)

[1710_Rootsi_aeg/Eesti_absolutistliku_kuninga_Karl_XI_valitsusajal_Suur_mõisate_reduktsioon/](http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Eesti_absolutistliku_kuninga_Karl_XI_valitsusajal_Suur_mõisate_reduktsioon/)

45. Eestis toimus 17. sajandil ulatuslik sisemigratsioon, mille käigus asuti tihedama asustusega aladelt ümber vähemasustatud piirkondadesse. Millisest Eesti piirkonnast oli väljaränne kõige suurem? 1p

- Tartumaa
- Virumaa
- Saaremaa**
- Järvamaa
- Läänemaa

VASTUSE ALLIKAS: Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artikkel Rootsi aja kohta veebilehelt

Estonica: Rahvastik. http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Rahvastik/

46. Töö kaardiga. Leia tõene piirkond. Küsitavad kohad on tähistatud kaardil numbritega. 1p

Kaart: Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile.** Uusaeg, I osa. Tallinn: Avita, 2014, lk 83. Kaardile on lisatud numbrid ja eemaldatud mõned kohanimed.

Oluline tööstuskeskus, Ingerimaa kubermangu pealinn.	4 (Narva)
Oluline tööstuskeskus, Eestimaa kubermangu pealinn.	3 (Tallinn)
Siia rajati Eesti esimene ülikool.	6 (Tartu)
Selles linnas trükiti "Wastne Testament", Liivimaa kubermangu pealinn.	8 (Riia)
Siin paiknes Hüti klaasikoda.	1 (Hiiumaa)

Märkus: numbrid 2, 5 ja 7 jäävad paariliseta.

VASTUSE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile.** Uusaeg, I osa. Tallinn: Avita, 2014, lk 83, 92, 95, 97, 98; Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile.** II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 24, 26, 29; 38, 40; Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artikkel Rootsi aja kohta veebilehelt **Estonica: Linnad.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Linnad/ ja **Kaubandus ja tööstus.** http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Kaubandus_ja_t%C3%B6stus/

47. 17. sajandil oli sisseränne Eestisse väga suur. Enamasti sulandusid sisserändajad kohalike elanike hulka. Siiski on üks erand, nimelt toimus küsitava rahvuse kodumaal kirikureform ja uuenduste vastuvõtmisest keeldujaid kiusati taga. Üheks võimaluseks usukombeid edasi järgida oli põgeneda välismaale. Eestisse asunud säilitasid siin oma keele ja usu. Mis rahvusest on juttu? Muidugi on sama rahvuse esindajaid rännanud Eestisse ka teistel põhjustel. 1p

venelased

sakslased

lätlased

soomlased

juudid

VASTUSE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile.** Uusaeg, I osa. Tallinn: Avita, 2014, lk 86; Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artikkel Rootsi aja kohta veebilehelt **Estonica: Rahvastik.** http://www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Rahvastik/

48. Kuningas Karl IX tegi ettepaneku, et Eesti- ja Liivimaa seisused võiksid osaleda Rootsi riiginõukogu ja riigipäeva töös. See kava ei realiseerunud. Miks? Vali tõene vastus. 1p

- Eesti- ja Liivimaa vaimulike vastuseisu tõttu
- Eesti- ja Liivimaa linnade vastuseisu tõttu
- Eesti- ja Liivimaa talupoegade vastuseisu tõttu
- Rootsi riiginõukogu ja riigipäeva vastuseisu tõttu
- Eesti- ja Liivimaa rüütelkondade vastuseisu tõttu**

VASTUSE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile.** II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 10.

49. 17. sajandi alguses oli Eesti alal umbes 500 mõisa (eramõisad, riigimõisad, kirikumõisad, linnamõisad). Sajandi lõpuks oli mõisate arv suurenenud nii seniste mõisate jagamise kui ka uute mõisate rajamise tõttu. Kui palju oli mõisaid Eesti aladel 17. sajandi lõpus? 1p

- umbes 1600
- umbes 3000
- umbes 800
- umbes 2000
- umbes 1000**

VASTUSE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile.** II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 14.

50. Ühenda tõesed paarid. 1p.

Talumaade äravõtmine ja liitmine mõisamaadega	mõisastamine
Mõisniku õigus karistada pärustalupoega ihunuhtlusega	kodukariõigus
Sellesse pandi kirja talupoegade kohustused mõisa ees	vakuraamat

Märkus: valikus veel adramaastamine, kirikuraamat, mis ei sobi vastusteks.

VASTUSE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile.** Uusaeg, I osa. Tallinn: Avita, 2014, lk 86, 88; Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile. II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 14, 20-21; Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artiklid Rootsi aja kohta veebilehelt **Estonica: Agraarolud.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Agraarolud/

51. 17. sajandil soositi manufaktuuride rajamist. Tollal oli levinud kaks majandusteooriat: merkantilism ja kameralism. Vali välja tõene variant. 1p

- Nii merkantilism kui ka kameralism soosisid manufaktuuride rajamist.**
- Kameralism soosis manufaktuuride rajamist, merkantilistlik majandusteooria oli sellele vastu.
- Merkantilism soosis manufaktuuride rajamist, kameralistlik õpetus oli sellele vastu.

VASTUSE ALLIKAS: Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile.** II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 28-29.

52. Eesti talurahvakoolid. Paiguta lünkadesse sobivad vastused. 3p

Luterliku õpetuse järgi peab inimesel olema võimalik lugeda pühakirja ja usu põhitõdesid oma emakeeles. Esialgu oli rahva harimine kohalike kirikuõpetajate ja köstrite kõrvalülesanne. Liivimaa kirikuvalitsuse toetusel rajas **Bengt Gottfried Forselius** Tartu lähedale seminari köstrite ja koolmeistrite koolitamiseks. See kool alustas oma tegevust **1684** . aastal. Arvatakse, et koolis õppis kokku umbes **150-160 õpilast**. Seminaris õpiti lugemist, usuõpetust ja kirikulaulu, teisel aastal ka **kirjutamist** ja arvutamist. **1686.** aastal sõitis koolijuht kahe andeka õpilasega Stockholmi kuninga juurde. Need poisid olid **Ignatsi Jaak**

ja Pakri Hansu Jüri. Kuningas olevat jäänud poiste lugemisoskusega rahule ja kinkinud mõlemale ühe kuldmündi. Samal aastal andis kuningas **Karl XI** välja korralduse, et Liivimaal asutataks igas **kihelkonnas** kiriku juurde talurahvakool. Koolmeistrite ülalpidamiseks tuli eraldada teatud osa reduktsiooni käigus riigistatud mõisate sissetulekutest. Koolijuht ise käis kuningalt toetust küsimas **1688.** aastal, ent tagasiteel hukkus tormisel Läänemerel.

Tollased talurahvakoolid paiknesid esialgu mõne talu **rehetoas**, aegamööda hakati ehitama ka eraldi koolihooneid. Õppimine võis alata, kui kõik välitööd olid lõpetatud. Tavaliselt kestis õppetöö **3-4 kuud**. Enamasti käidi koolis paar talve. Talulapsed õppisid koolis lugemist, **usuõpetust** ja kirikulaulu. Suurem osa talulastest jäid koolihariduseta, sest koole oli vähe ning majanduslikud võimalused keerulised.

Valikud rühmade kaupa:

A: Ronga Tehvan, **Ignatsi Jaak, Bengt Gottfried Forselius**

G: 6-7 kuud, 8-9 kuud, **3-4 kuud**

C: **1684, 1686, 1688**

D: 50-100 õpilast, **150-160 õpilast**, 300-400 õpilast

E: **kirjutamist**, maateadust, turnimist (kehalist kasvatust)

F: saunas, **rehetoas**, aidas

I: **usuõpetust**, maateadust, arvutamist

K: linnas, vallas, **kihelkonnas**

M: **Karl X**, Karl XI, Karl XII

VASTUSE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile.** Uusaeg, I osa. Tallinn: Avita, 2014, lk 98-99; Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile.** II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 36-40; Kõiv, Lea. **1558–1710. Rootsi aeg.** Artiklid Rootsi aja kohta veebilehelt **Estonica: Talurahvaharidus.** www.estonica.org/et/Ajalugu/1558-1710_Rootsi_aeg/Talurahvaharidus/

53. Rootsi keskvõimu ning Eesti-ja Liivimaa suhtes on eristatavad kolm etappi. Ühenda omavahel antud ajajärgud. 1p

Sellel perioodil püüdsid kuningad siduda provintsid tihedamalt Rootsiiga ja ühtlustada siinsed seadused Rootsi omadega. Eesti- ja Liivimaa seisustele pakuti isegi võimalust osaleda Rootsi riigipäeva ja riiginõukogu töös.	16. sajandi lõpp ja 17. sajandi algus

Keskvõim tunnistas provintside eriseisundit, sisuliselt kujunes Eesti- ja Liivimaal kesk võimu ning rüütelkondade kaksikvõim	17. sajandi keskpaik
Keskvõim teostas reduktsiooni, Eesti aladele laiendati Rootsi kirikuseadus ja üha enam kasutati asjaajamisekeelena rootsi keelt.	17. sajandi lõpp ja 18. sajandi algus

VASTUSE ALLIKAD: Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile.** Uusaeg, I osa. Tallinn: Avita, 2014, lk 82-84, ; Piirimäe, Pärtel; Seppel, Marten; Andresen, Andres. **Eesti ajaloo õpik gümnaasiumile.** II osa, Rootsi ajast 1905. aastani. Tallinn: Avita, 2017, lk 10.

54. Fotodel on kujutatud Narva käsitöölise tsunftide pitsereid. Ühenda pitseriga tõene elukutse. 1p

A- Lihunikud

E- Puusepad

G- Parukategijad

F- Kingsepad

Märkus: valikus ka „*kellassepad*“, mis ei sobi ühegi pildiga.

PILTIDE JA VASTUSTE ALLIKAS:

Piirimäe, Pärtel. **Ajaloo õpik 8. klassile.** Uusaeg, I osa. Tallinn: Avita, 2014, lk 94.